

Georges Bataille Düşüncesinde Aseksüel Düşünce Geleneği Eleştirisi ve Erotizm

Hakan İŞÖZEN¹

Özet

Kanımızca Bataille düşüncesi, hem etkilendiği felsefi gelenek hem de o geleneği radikal bir şekilde dönüştürücü bakışı, hem de muammalı üslubu ile okurunu gelenekte karşılığı olmadığını düşündüğümüz bir konum almaya zorlamakta. Bu kısa çalışmanın giriş bölümünde, okur olarak Bataille’in muhatabı olmak ne anlama gelir sorusuna yanıt aramaya çalıştık.

Ayrıca, Bataille’in “insan düşüncesi temelde aseksüeldir” kabulünün eleştirisini Bataille’in metinlerine sadık kalarak takdim etmeyi denedik. Bu amaçla “hayvanilik”ten “insaniliğe” geçişte kopuşun ana metaforu olan ensest yasağının rolünü vurgulamaya çalıştık.

Temel tezimiz, Bataille düşüncesinin sergilemiş olduğu radikalliğin, “sapkınlık” derecesinde bir radikallik olduğu ve bu özgün yanıyla bütün batı düşünce geleneğinin yeniden okunup yorumlanmasına kapı açtığıdır.

Anahtar Kelimeler: Hayvanilik, Aseksüel Düşünce, Ensest Tabusu, Sınır Deney

The Criticism of the Tradition of Asexual Thought and Eroticism in The Thought of Georges Bataille

Abstract

For us, the thought of Bataille with his enigmatic style forces the audience to take a radical position towards the western philosophical tradition. On this basis, in the introduction of this short treatise we have tried to unveil the meaning of being the interlocutor in the face of Bataille since he invites his audience to choose such a radical position.

¹ Yrd. Doç. Dr. Hakan İŞÖZEN İstanbul Aydın Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

On the other hand, we have to tried to present the criticism of Bataille regarding the judgement of “the thought of human being is fundamentally asexual”. For this purpose, it is shown the role of incest taboo as a metaphor of rupture in the transition from the animality to humanity.

Our main thesis, however, the observed radicalism in Bataille thought can be evaluated as an “heresy” when compared with western thought from christian ethics to Freud’s psychoanalytic theory and with his heretic dimension all western thought can be reinterpreted and appraised.

Keywords: *Animality, Asexual Thought, İncest Taboo, Boundary Experience*

Georges Bataille okuru nereye davet eder? Daha en başında, içeriklerine şimdilik bakmaksızın, yalnızca aşağıda verdiğimiz terimleri sıralayarak dahi onu anlamak² için yapılacak faaliyetin sonunda nasıl sıra dışı, “sapkın”³, anti-konformist ve giderek radikal bir eylemle karşılaşacağımızı görürüz:

“İçkinlik”, “aşkınlık”, “egemenlik”, “kutsal”, “kutsal-olmayan”, “şiddet”, “kurban”, “hayvanilik”, “doğa”, “genel ekonomi”, “kısıtlı ekonomi”, “emek”, “çalışma”, “yakınlık”, “iç deney”, “dil”, “şiir”, “gülme”, “vecd”, “beden”, “süreklilik”, “süreksizlik”, “şimdiki zaman”, “gelecek zaman”, “proje toplumu”, “modern özne”, “insan”, “derin özne”, “aylaklık”, “sarhoşluk”, “coşku”, “hesapsız harcama”, “iletişim”, “kadavra”, “israf”, “tüketim”, “fayda”, “korku”, “sınır deney”, “enerji”, “artık enerji”, “armağan”, “cömertlik”, “operasyon”, “gece”, “erotizm”, “cinsellik”, “utanç”, “ifrazat”, “dışkı”, “kan”, “aseksüel düşünce”, “yasak”, “ihlal”, “ensest”, “ilkel toplum”, “lüks”, burjuva toplumu”, “totalite”...

² Bataille düşüncesinin içine nüfuz edebilmek için kullanılacak bütün geleneksel (klasik) terimler (anlamak filinde olduğu gibi) aslında bizi Bataille düşüncesinden uzaklaştırmak riskine sahiptir. İleride de göreceğimiz gibi klasik terminoloji aslında bizi Bataille’in “içkinlik” dediğimiz şeyi tecrübe etmekten uzaklaştıran “bilinç aletleri”dir (Din Kuramı, s.21). Bu riskin farkında olduğumuzu ve yüklediğimizi beyan ederek ancak Bataille düşüncesine yönelebiliriz. Bu haliyle en başında hala Bataille’i “anlamak” için onun “aseksüel düşünce dünyası” diye de adlandırdığı klasik epistemeolojinin sınırları içindeyiz. Amaç bu sınırları Bataille metninin içinden ve onunla beraber aşmak olacaktır.

³ Bataille’da sapkınlık olarak nitelendirdiğimiz şey “heresy- hérésie” anlamında olup bir dinsel inanç sisteminin sapmayla eşdeğerdedir ve bu çerçevede sapkınlık, Bataille’in, nerdeyse, bütün insanlık tarihinin üstüne oturduğuna inanılan “özne-nesne”, “aşkınlık-içkinlik” türünden kavramsal-düşünsel eksenin dışında kalmış olduğunu iddia eder. Sapkınlığı göze alabilme anlamında Bataille anti-konformist ve cesaret sahibidir diye adlandırılabilir.

Yukarıda bir kısmı verilmiş olan Bataille terminolojisi bir entellektüel faaliyetin keyfiyetten yan yana getirilmiş unsurları olmasa gerek; tam tersine biri olmadan diğerlerinin geçersiz sayılacağı bir bütünlük arz eder ki Bataille düşüncesinin biricik ve şoke edici yüzü de bu bütünlükte ortaya çıkar. Nasıl olur da “kutsal ve “dışkı”, “ensest” ve “din”, “kısıtlı ekonomi” ve “dağıtıp saçılarak beklentisizce yapılan tüketim, kendisi bizzatihi bir amaç olarak kabul edilen “insan” ve “kurban olarak insan”, “hayvanilik” ve tarih”, birbirleri olmadan “kavranamayacak” unsurlar olarak belirirler? “Kutsal” ve “dışkı”da olduğu gibi, ilk terim pozitif⁴ bir anlam içerse de, “dışkı” tiksinti verici ilk algısıyla nasıl kutsalın kabul görmüş sorunsuz anlamını tahtından eder ve onu yeniden kavramamıza neden olur [Aslında Bataille’ı günümüzde çok önemli kılan şey ilk kez onun tarihi bir “abjection” tarihi olarak okumuş olmasıdır].

Bataille “Din Kuramı” adlı yapıtının sonunda yazdıklarını, belirsiz bir okuyucuya değil, onun yaşadığı tecrübeyi takip ve eşlik edebilme cesaretine ve mertebesine hazır olduğunu düşünen kişiye yönelik olduğunu söyler:

“İnsani yaşamı mümkün olan en uzağa götürecek bir tecrübe olduğu kişiye...”

Ben düşüncemi dile getirmek istemedim ama ayrımsızlığın içinden senin düşündüğün şeyi ortaya çıkarmada sana yardımcı olmak istedim. Sen benden bacağına sol bacağından farklı olmasından daha farklı değilsin ama bizi birleştiren şey, canavarlar doğuran aklın uykusudur”⁵

Bir anlamda Bataille, ileride açmaya çalışacağımız, “derin öznelik”in, “yakınlığın”, “aşkınlık”a karşı “içkinlik”in “tecrübe”sini yaşamak için muhatap okuyucusuna ihtiyaç duymadığını da söyler bize.

⁴ Bataille’in sapkınlığını anti-pozitivist bir zeminde değerlendirmek gerekir diye düşünmüyoruz. “Kutsal’daki “pozitif”in anlam itibarıyla hem “olumluluk” (kabul görmüştük ve sorunsuzluk) anlamında) hem de “positif” edilmişliği ile artık onu “positif” edenin zeminine “nazar” etme ihtiyacı duymamayı içerir. Bataille işte bu “positif” edilenin kendisi ile yetinmemeyi ve memnuniyetsizliği dile getirir ve kabul gören daha önceki anlamı nerdeyse en uzak, en akla gelmeyecek “zıttı” ile karşı karşıya koymayı dener. Düşüncede skandal bu olsa gerek: “dışkı” ile “kutsal”ın aynı kökten çıktığını görmekle karşı karşıya bırakılmak... Hem “kutsal”ın hem de “dışkı”nın, farklı ve kabul görenin dışında da yeni ve bambaşka anlamlar içerebileceğini düşüncede tecrübe etmek...

⁵ Bataille, Georges. Din Kuramı “La Theorie de la Religion”, Göçebe Yayınları, Birinci Basılı 1997, çev: M. Mukadder Yakupoğlu, s.84

Ama madem ki yazmıştır, okuyucusunun Bataille ile “iletişim”e geçebilmesinin ön-koşulu, en az onun kadar cesaret ve cüret sahibi olmaya, düşüncenin açıklama gücü yüksek ama bir o kadar da kendisinden önceki hazır kategorilerin fikri konfor tuzağına düşmemeye hazır olduğunu da bildirmesinden geçmektedir. Okuyucu “insani” olanla “tiksindirici” olan “hayvanilik”i, “şiddet” ve “cömertlik”i, “erotik” olanla “ensest” ilişkisinin düşünceye koyduğu bariyerleri düşünebilme cesaretine sahip olduğunda bu iletişim başlayabilir. Ayrıca okuyucu Bataille’ın da dediği gibi, onu tekrar etmeyecek bir tüketime hazır olmalıdır. Okuyucusunun Bataille’ı okuma faaliyeti Bataille’cı manada bir tüketim olmalıdır. Bataille’a kısıtlı ekonominin ötesinde bir tepki/karşılık vermenin gereğidir bu.

Bataille, zaten Bataille olabilmek için kendi cüretinin bedelini, hazır yiyicilerin karşısında komik duruma düşerek ödemeye hazırdır: Hiç kimse gülünç olmayı göze almadan var olanı alt üst edemez: Ama altüst edilmesi gerekeni de altüst etmelidir. Bütün yapılması gereken de budur.”⁶

“Eğer geleneksel bilginin uyuşukluğu ile kendimizi hoşnut ediyorsak, nasıl olur da evrenin niteliklerini ispat edebiliriz; nasıl olur da muammayı çözebiliriz.”⁷

Belki de okuyucu, Bataille ile girilecek iletişimin, ya da onunla hem-zemin olmanın ölçüsünün, “dehşetin” de tecrübesini içereceğini bilmelidir: “Bizim, sınırı keşfetme imkanının zamanı geldiğinde sıvışmayan bir öz-bilince ve dehşetin çehresinde yok olmayan bir düşünceye ihtiyacımız var”⁸

Yukarıdaki giriş, şimdilik, Bataille düşüncesinin yalnızca temel terimlerinden bazılarını ve kendi sözlerini öne çıkarmakta, ama genel içeriğini ortaya koymamaktadır. Ancak Bataille ile iletişime geçmenin en azından “karanlık bir mahalleye” girmekle eş değer olduğunu da bize fark ettirmektedir. Çünkü Bataille düşüncesinin temel terimleri ve onların işaret

⁶ “Nul ne peut dire sans être comique qu’il s’apprete à quelques intervention renversante: il doit renverser, voila tout” Bataille, Georges. *Oeuvres completes, La Part Maudite, avat-propos*. P.19

⁷ Age, s.21

⁸ “We need a thinking that does not fall apart in the face of horror, a self-consciousness that does not steal away when it is time to explore possibility to the limit” Bataille, Georges. *The Accused Share*. Zone Books, trans. By Robert Hurley, 1993, volume 2 and 3 s.14

ettikleri, bugüne kadar kullandığımız klasik ontolojinin ve epistemolojinin imkanlarını red etmek ve giderek onu aşmakla mümkün temel bir başlangıç noktasının gerekliliğini bize ifade etmektedir. Daha şimdiden bu tekin olmayan, karanlık mahallenin iddiasını kestirebiliriz: Yeni bir paradigma, yeni bir semantik evren, yeni bir dünya resimleri anlayışı iddiası. Bataille yer yer enigmatik bulunan düşünceleri ile bu “karanlık mahallede” oturduğunu dile getirir ve bizi bu “sahne”ye davet eder. Bir başka deyişle, yukarıda bahsedilen cesaret bu karanlık ve “iç”ine girilmeden “dışarı”dan tecrübe edilemeyecek, dolayısıyla da bilinmeyecek sahneye girme cesareti olmalıdır. Şimdi artık nerede ve hangi zeminde olduğumuzu bilerek Bataille’in ‘düşünce’sini ‘okumaya’ başlayabiliriz.

Bataille’in sözünü ettiğimiz radikalliği, bir anlamda Spinoza’nın yumuşak ve mutedil görünen sapkınlığı⁹ ile Nietzsche’nin¹⁰ meydan okuyucu tavrı arasındadır. “Sınır deney”, “iç deney”in imkânının koşulu olmak itibari ile Marquis de Sade ile büyük paralellik gösterir. Ama her durumda Bataille’in radikalliği, verili olanı red etme ve mümkün olanın tam sınırına gitme arzusu ve çabası ile kendisini gösterir.

Nedir bizden önce kabul görmüş olan ‘pozitif eksen’? Bataille, *Din Kuramı* yapıtında, esas başlangıç noktasının “içkinlik” olduğunu ve bunun olabilmesi için “tecrübe”nin “aşkınlık” dışında kendisine yeni olanaklar araması gerektiğini söyler ve en başa “hayvanilik” durumunu koyar. “İçkinlik” ile kastedilen her ne ise, besbelli “iç”in, “, bizzat “iç”e başvurularak ve “aşkınlık” türünden “dış”tan dönmeden anlaşılması

⁹ Spinoza döneminin dinsel otoritesi olarak “sapkın” olmakla beraber felsefi gelenek içinde de örneğin Leibniz tarafından kendi Tanrısı ile sarhoş olmakla da böyle kabul edilir. Hem gerçekten aforoz edilmişir, hem de düşünce planında sonsuz Tanrı anlayışı ve karşısına koyduğu sonlu varlıkları farklı ontolojik alemlere ayırmadan bakma denemesi sapkınlık örneği olarak görülür. Bu çalışmanın doğrudan konusu olmamasına karşın aşağıdaki açıklamanın zorunlu olduğunu düşünüyoruz.: “Kutsal” olan ile “profan/kâfir/” arasındaki ilişki bağlamında değerlendirsek, Spinoza’nın meydan okuduğu aslında “profan” dünyanın içinde, o “profan” dünyayı meşrulaştıran geleneksel din ve onun merkezindeki antropomorfik Tanrı anlayışıydı. “Profan” olanın “kutsal”ı ve Tanrı’sı, ona göre, bir fail olarak kendi fiillerinden mutlak olarak başka, yasa, ceza ve yasak koyucu, engelleyici ve nesnelerin süresiz düzenini sağlayandır. Spinoza, kendisinden önceki bu kabulün eleştirisi olarak “profan” dünyanın Tanrı’sının ötesinde, faille filin ayrı düzlemlerde olmadığı, sonsuz olan ile bir olanın aynı ontolojik düzlemde eridiği bir Tanrı arıyordu. Onun Tanrı’sının panteizmle ve tasavvufu olduğu iddia edilen akrabalığı bu anlamda dikkat çekicidir. Spinoza’nın Tanrı kavrayışı hayatı boşluk bırakmadan kuşatan ama bir anlamda hayatın ‘ötesinde’ varolmayan bir Tanrı’dır. Bu çerçeveden bakarsak, Bataille, Spinoza gibi kutsal olanın anlamını, içeriğini ve işlevini değiştirmeye çalışmıştır ama elbette Spinoza’da olduğu gibi, teoloji ve ontoloji ile başlayıp ondan bir etik çıkarmak şeklinde değil. Bununla birlikte, farklı cihetlerle de olsa Bataille da, Spinoza da kalkıştıkları düşünsel eleştiri itibariyle genel yönelimin dışında kalmışlardır.

¹⁰ Nietzsche de modern toplumun sahip olduğu değerlerin su yüzüne çıkmayan ‘defolu’ karakterini deşifre ederek onu geleneksel bakış açısının dışına yerleştirmeye çalışmıştır. Onun bu neredeyse top yekûn reddiyeci olarak “sapkınlığı” Bataille’a da zemin oluşturmuştur.

gerekliliğidir. Mesele “iç”in nazariyatını, eğer mümkünse, “dış”ın imkânları ile yapmamaktır. “Hayvanilik” mecazı ile yapmak istediği şey işte tam da “iç”i, “dış”a çıkmadan, “içkinlik-aşkınlık”, “özne-nesne” türünden batı düşünce geleneğini var eden ikiliklere başvurmadan kuşatmaktır. Bu ikili karşıtıklara dayanan eksen, tarih boyunca her durumda birbirlerinden farklı bir çok düşünce kampı üretse de, “insan”ın kendisi ile “yakınlık” kuracağı “derin öznellik” ve egemenliğin imkânlarını kapatır. Varlık yorumunda, görünüşte ayrımlar olsa da, doğada ya da hayvanilikte esas olan devamlılık ve varlığın nicel farklar dışında gerçekte nitel farklar göstermemesidir.¹¹ İnsan, doğadan ve hayvanilikten kopuşla beraber, kendisini, esasında ait ve tâbi olduğu zeminden ayrı, başka ve giderek onun efendisi olarak görme zannına kapılmıştır. O dünyanın içinde olmakla beraber ayrıcalıklı ve nerdeyse dünyanın ötesinde yaşamış gibi bir yaşama vehmine sahip olandır. Bu dünya ve onun unsurları, insan için birer nesne ve o da kendisine tâbi olan bu nesnelere efendisi olarak krallığını kurduğunu düşünmektedir:

“İnsan olduğumuz ölçüde, nesne, süresi kavranabilen zamanın içinde vardır. Aksine başka biri tarafından yenilen hayvan, zamanın berisinde verilmiştir, tüketilmiştir, yokedilmiştir. Bu hiçbir şeyin güncel zamanın dışında verilmediği bir dünyanın içindeki bir yok olmadan başka bir şey değildir”¹²

İşte burada, bu kopuş ve giderek unutmada, Bataille aynı zamanda bir çıkış yolu olduğunu görür. Öyle ki, “kökenimiz bize en çok kapalı kalmış olandır”¹³ der. İşte bu kapalı olanla temas nasıl gerçekleşecektir? Daha önce de dediğimiz gibi, bu kapalı olduğu iddia edilenle, yani kapalı olanın “iç”i itibariyle ve “dış”a başvurmadan temas nasıl mümkün olacaktır? Bir kere “aşkın”laşarak kapattığımız şeye, artık “aşkınlık” içinde geri dönemediğimizi vurgular Bataille. Kapalı kalmış olanın mutlak olarak bir daha kurulamadığını da dile getirir. Ancak kapalı kalan, aşılma ve kopma sürecinde korunur da.¹⁴

¹¹ “Her canlı [hayvan], suyun suyun içinde olması gibi dünyanın içindedir” (tout animal est dans le monde comme de l’eau à l’intérieur de l’eau). Bataille, Georges. “Din Kuramı”, Göçebe Yayınları: İstanbul, 1997, s.15)

¹² Age, s.15

¹³ Age, s.16

¹⁴ Hayvani zeminimizin aşkınlaşarak yadsınması, yani insanlaşma süreci, bu hali ile olumsuzlanma süreci içerir. Ancak olumsuzlanan tamamen terk edilmez, korunarak aşılar. Hayvani köken de insani olan da bir embriyo olarak korunur ama açıkca ayırt edilemez. (Din Kuramı. S.19)

İşte bu “okumayı” yapmamızın nedeni, der Bataille, varlığa ve varolanların dünyasına “özne-nesne” ikiliği içinde ve “aşkın” çerçevede bakmamız yüzündendir. Bir anlamda efendisi olduğunu zannettiğimiz zemine, ancak bu “zan”nın ve “vehmin” yıkılması ile inileceğini sürer. Şimdi, bu ‘zan’ ve ‘vehim’, tecrübede mi yıkılmaktadır yoksa düşüncenin salt kendi serüveninde mi?

Bu zan ve vehimle ilgili olarak iki düşünce uğrağından bahsetmekte yarar var: İlki Parmenides’ten Platon’a ‘episteme’ karşısındaki ‘doxa’ın konumu ve doxanın içindeki bizim konumumuz. Bilindiği gibi Platon’daki episteme yani varlığın has bilgisi (ki bir anlamda episteme nin imkanı olarak ‘theoria’ın ‘nazar’ etme faaliyeti anlamında ‘manzara’yı ‘seyretme’ olup, bununla birlikte ‘logos’ ve/veya, ‘isim’, ‘basit önerme’ ve bunlarla başlanılan ‘akıl yürütme’ üzerinden ‘söz’ ile yakalanamayacak olduğu, ayrıca ‘nazar’ etmenin ancak ‘sophos’ için mümkün olup, philosophos için sophos ile beraber yaşayabileceği söylenen tecrübedir.) Doxa, işte belki de philosophos ile sophosun sahnesinin dışında kalanlar için ‘his’ yoluyla ve varolanı “dış”ardan kuşatarak, süreksiz bir “dış” “resim” imkanının “ismi”dir. Bu anlamıyla modern epistemolojinin terimleri ile ifade edersek “yanlış bilinç”ten ziyade kendi “gerçekliğini” üreten “dış” a ait bir zemindir. “Zan ve vehim”, “doxa” itibariyle ulaşılan bu “dış”ın “iç”e dair bildirimde bulunuyormuş gibi durmasıyla oluşur. Yukarıda bahsettiğimiz “insanlık hali”, yani kendisini, “aslında” ait olduğu zeminin “efendisi” olarak “görme” vehmi bir anlamda doxa içinde kalarak oluşmuştur. Bataille bağlamında konuşursak, bize kapalı olan, yani “dış” itibariyle “embriyo” olarak korunmuş olan “hayvanilik”e geri dönüş, zamanın içinde geriye giderek değil, bu zannın dışına çıkmakla mümkün olunabilecek bir tecrübedir.

İkinci uğrağımız da çağdaş düşünceden L. Althusser¹⁵ olacaktır. Kendi kuramsal temellerini, Lacan, Freud, yapısalcı dilbilim ve marksizmde bulan Althusser, Marx’ın “Alman İdeolojisi”nde iddia etmiş olduğu “ideolojik” olanın bir “yanlış bilinç” olduğu ve ancak “kendisi için sınıf bilinciyle sınıf savaşımı” üzerinden aşılabileceği (ya da dışına çıkılabileceği) tezini red eder. Onun için ideolojik olan bir “düzeydir”. (politik olan gibi) ve bir “bilinçlilik” hali olmadığı için de “yanlış bilinç” değildir.

¹⁵ Althusser, Louis. *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, İthaki yayınları:2006, çev: Alp Tümertekin*
“Idéologie et Appareils Idéologiques d’État. (Notes pour une Recherche)”, Editions Sociales: Paris, 1976

“Özne” olarak toplumsal alana katıldığımız ve “maddi koşulların yeniden üretimini gerçekleştirdiğimiz “gerçek” bir pratiktir. Bir anlamda doğuştan, biyolojik bir varlığın, kültürün içine “kimliklendirilerek” “katıldığı” bir pratiktir ve bu pratiğin bizzat kendisi ideolojik olandır. Başka bir deyişle “ideolojik özne”nin kurulduğu mekândır. İdeolojik özne durumunun yani her türden “şahsi” ve “toplumsal” “kim’lik”imizin (yani Türk, Kürt, erkek, kadın ve özel isimlerimizin vb) dışına çıkmak mümkün müdür Althusser’de? Althusser, mümkündür, diyecektir: öznesiz var olunabilecek her türlü süreç, örneğin bilimsel faaliyet buna örnektir. İşte burada “yanlış bilinç” olmama durumu anlamında, Bataille’in kendi düşünesi ile Althusser düşünesi arasında belli bir seviyede paralellik kurulabilir. Bataille’da insanlığın biriktirmiş olduğu “kısıtlı ekonomi” içerisindeki “sözde egemen” olma durumu, aynen Althusser’in ideolojik öznesinin kendi “maddi koşulları” ile girdiği “hayali tasarım” olarak kendisini okuması ile benzerlik içinde olduğu ileri sürülebilir. Her iki durumda da “insan”, “sözde egemenlik” ve “efendilik” “hayali tasarımı” içinde ve kendisini ve uygarlığı “kurar” ve “yeniden üretir”. Ancak çıkış noktaları dikkatli okunmalıdır. Bataille “sınır deney” ve dolayısıyla “iç deney” diye aktardığı “derin öznelik”, süreklilik ve “sözde olmayan” asıl egemenliğin imkanlarını Althusser’in “öznesiz” diye tabi ettiği süreçlerden farklı görür. Bilim, Bataille için öznenin iptal edildiği bir çıkış değildir; tan tersine daha güçlü ve belki de sinsi bir “özne”lik üretim alanıdır. Netice itibarıyla bilim de, “insan”ın kendisini “kısıtlı ekonomi” üstünden anladığı bir pratiktir. “Vehim ve zan”na dayalı bir yanlış bilinç durumu değildir. Bataille’da “profan” dünyanın ekonomik pratiği “özne”yi üretir ve onu bizzat “nesneleştirir”.

Felsefenin teknik imkanları ile yukarıda belirttiğimiz ve ait olduğumuz “kaynağımıza kapalı” olma durumunu yaratan “özne-nesne”, “içkinlik-aşkınlık” halini tekrar gözden geçirecek olursak Bataille düşüncesinin çıkış noktasını daha açık sergilemiş oluruz: Geleneksel epistemolojinin kurucu kavramı olan “bilgi”, “bilen”, “bilinmekte olan” ilişkisi içinde yaratılmış olan bir “sonuç” ya da “ürün”dür. Yani yukarıda sözünü ettiğimiz “ilişkiyi” varsayan geleneksel kavrayış, bilgiyi “doğal bir ürün” olarak ve tartışmaya gerek bırakmayacak şekilde “dolaysız” bir “sonuç” olarak ele alır. Eğer bilen ve bilinen bir araya getirilebilirse ve mevcudiyetleri kendinden menkul bir apaçıklığa sahipse, o halde “bilgi” de verili bir süreçte ortaya çıkandır.

Bir başka deyişle, “bilen” ve “bilinmekte” olan yan yana gelirse, bilginin ortaya çıkmaması için sadece arızî nedenler söz konusu olur. “Bilgi”, “özne ile nesne”nin, “bilen ile bilinen”in epistemik bir pratikte ortaya “zaten” çıkacağı kabulünün sonucudur. Bununla beraber bu epistemik ilişkinin temellendirilebilir bir konumda mıdır? Bu ilişkinin doğal sonucu ya da ürünü olarak “bilgi”nin çıkması tartışmaya gerek duymacak kadar bir kesinlik ihtiva eder mi? Bu soruları tartışmaya girmeden bilindiği üzere yukarıda varsayılan “özne-nesne” ilişkisi 19.yy öncesi felsefe tarihinde bir zemin tesis etmiş; kamplaşmalar (rayonalizm, empirisizm, idealizm, realizm vb.) ne olursa olsun, “özne ve nesne” ikiliğine dayanan kabul rededilmemiştir. Her durumda “özne”, dünya ya da realite ya da “nesne”si ile epistemik bir ilişkiye geçmeye hazır durumdadır. “Özne” bu anlamda tarihsel, toplumsal veya ideolojik belirlenim dışında, zaten yetişkin ve nesneyi “kavramaya” “hazır” durumdadır.

Modern öznenin, bizatihi kendisi bu terimle ifade etmese de, “cogito ergo sum” esasında Descartes ile başladığı genel kabuldur. Descartes’ın “özne” ya da “bilen” kavrayışı, yaratıcı “cevher” olarak Tanrı ve yaratılmış cevherler olarak da “res cogitans” ve “res extensa” bu esasın ontolojik ve epistemolojik zemninde ortaya çıkar. “Bilen özne”nin varoluş ve özünü belirleyen Tanrı olarak sonsuz cevherdir. “Özne” asli zeminde düşünen cevher olarak bizzat kendisi düşünmeye “hazır olandır” ve bu itibarla da bilgiyi “üretebilme” hasletine sahiptir. Düşünme ide, bizim “farkında” olduğumuz her türlü “bilinçlilik” halidir: idrak, irade, arzu, hayal, duyuşal farkındalık vb... Descartes ‘ın düşünme ile adlandırdıklarında ve düşünme faaliyetinin kendisinde açık ya da kapalı duran iki unsuru incelemek mümkündür: ilki “bilinçsiz” düşünme eylemlerinin, düşünce statüsünde olmadığı ve de düşünmenin “ben” in varlığının ön-koşulu olduğu, yani “cogito ergo sum”:

“eğer tamamen düşünmeyi yarıda bırakabilsem, varolmayı da yarıda bırakmış olmam gerekir”¹⁶

¹⁶ Descartes, René, *Meditations on First Philosophy, The Philosophical writings of Descartes*, Ed. J. Cottingham, CUP, Cambridge, 1985, vol.II, s.18

Kısaca nerede düşünme etkinliği varsa, bu mutlaka “bilinç”¹⁷ içinde ya da bilinçli olmandır. Bilinçli olma durumu ya da bilgi “açıklık ve seçiklik” ilkesi çerçevesinde kabul gördüğü sürece üretilmiş ya da nesnesini bilmiş olur. Özne, bilinç ile kaim olmandır. Sabitlenmiş, belirlenim altında, kesin ve değişmeyen ve “psykhe”nin alanı olarak bilinç, değişimin olmadığı, her şeyin neydeyse donmuş olarak orada olduğu, irrasyonel hiç bir şeyin “içeriye” girmesine izin verilmediği dünya-içindeki statüsünü temsil eder. Bataille’da olduğu iddia edilen cürete eşdeğer bir cüreti daha önce göstermiş olan Nietzsche’nin sözleriyle bu tam bir saçmalaktır:

“Bilincin saçma bir şekilde abartılması, onu bir üniteye, hissedilen, düşünen, isteyen bir entiteye yani ruha dönüştürür”¹⁸

Üstelik Nietzsche’nin bizzat kendisi-aynı Bataille gibi-özne’nin bu saflaştırılmasını, bilincin dışında kalan alanlardan kurtulma çabasını, bir “hayvaniliğe geri dönüş korkusu” olarak da eleştirir:

“Bilincin dışında olmak, arzu ve duyuların alemine, yani hayvaniliğe bir geri dönüş olarak düşünülmüştür”¹⁹

Yine Descartes’ta, Nietzsche tarafından gözlemlenip eleştirilmiş olan alan, nasıl oluyor da bütün farklı düşünce hallerine (iç ve dış) eşlik edecek olan bir “ben birliğine” sahip olmaktadır. Özne kendi özdeşliğini, bu farklı haller içinde nasıl bir “aynı ben” etrafında korur? Her ne kadar yaratıcı cevher olarak Tanrı tarafından korunmuş olduğu vaz edilse de, Nietzsche öznenin aslında cevhere önceliği olduğunu ve özne durumunun yok edildiği durumda ortada cevherin de kalmayacağını ileri sürer. Peki “psykhe”nin ve onun temsili olarak “ben”in birliği nereden gelmektedir? Nietzsche için bu, evrende düzenlilik talebinin bir sonucudur. “Ben”in birliği, bütün kaotik ve irrasyonel duyguları rasyonel ve uyumlu bir düzene sokmaya çalışır. Bu itibarla, birlik “ahlak” tarafından talep edilip garanti edilmiş olmandır. Bir anlamda, bir şeyin “iyi” olarak kabul edilmesi onun bir “düzene” sahip olması ve bir amacının, sonunun ve “anlamının” olması ile mümkündür “düzen”, bilincin talebi değil, “ahlak”ın talebidir ve rasyonalite (ve dolayısıyla benlik) ahlakın, yani toplumsal düzenin

¹⁷ Bataille, defaatle, özne-nesne ikiliğinde, bilincin kendisine “açık bilinç=conscience claire” adını verir. Bilimler de nesnesini “açık bilinç” içinde kavrar. Nesne “açık bilinç”e keyfi, süreksizlik içinde, izole ve “dışardan” verilmiştir. Açık bilincin kendisini nesnesinden bu kadar yalıtmasına ve soyut hale getirmesine Bataille “kibir” diyecektir.

¹⁸ Nietzsche, Friedrich, *The Will to Power*, Random House: New York, 1968, trans. W. Kaufmann and R.J. Hollingdale, s.286

¹⁹ Age, s.286

zemininde kurulmuştur. İşte Nietzsche'nin hücum ettiği ve Bataille'da da benzerlik gösteren bu toplumsal düzenin korunması anlamında ahlaklılığın kendisidir.²⁰

Bataille düşüncesinin kökeninde yer alan özne-nesne ya da içkinlik-aşkınlık eleştirisi, Nietzsche ile beraber düşünüldüğünde, anlamlı bir devamlılık oluşturur. Bataille'ın da insanlık sahnesinde gördüğü şey bu “düzen” halinin baş kaldırılmaz ve sorgulanmaz görüntüsüdür. Bir anşamda bilimlerle de anlaşamadığı nokta, bilimlerin varlığı “parçalanmış” bir şekilde ama “düzen” içinde kavrayıp ilerlemesidir. Eğer Nietzsche düşüncesinden ilham alıyorsa Bataille, bu “düzen” ve “düzenlilik” histerisinin arkasında yatan ahlak eleştirisini de Bataille da görmemiz gerekir. Bataille'ın fikirlerinden insanlığı kuşatıcı bir etik çıkar mı sorusu, sonuç anlamında “çıkarmak” fiilinden değil, bizzatıhi Bataille düşüncesinin başlangıç noktasından zaten mevcut olandan “çıkabilir”. Bataille'ın eleştirisinin zemininde bulunan, ahlaki olarak düzeni temsil eden, dolayısıyla uygarlıklar kurmuş “iyi”nin, “tıksındırıcı”, “mide bulandırıcı”, “dehşet verici” olan ile bir araya getirilme motivasyonunda yatmaktadır: aynen üreme organları ile, dışkılama organlarının bir arada olması ve ama bunun hep görmezden gelinmesi gibi. Erotizm ve düşünce bahsinde ahlak meselesinin ne kadar kritik bir rol oynadığına geri döneceğiz.

Şimdiye kadar yaptığımız girişim aslında Bataille düşüncesine bir başlangıç mahiyetinde. Bataille düşüncesi ile hesaplaşmanın “özel bir tecrübe” içereceği bizzat Bataille'ın terminolojisi ve sözleri ile gösterilmeye çalışıldı. Düşünür ile muhatabın ilişkisi ne ve nasıl olmalıdır sorusunu Bataille üzerinde başlangıç mahiyetinde açmaya çalıştık. Daha sonra da Bataille eleştirisinin zemininde yatan “özne-nesne” ya da “içkinlik-aşkınlık” ikiliklerini batı felsefesinden kısa bir özet olarak sergiledik.

²⁰ Çağdaş ideoloji eleştirilerinin de temelinde yatan görüşün Nietzsche'nin bu eleştirisinden kaynaklandığı ileri sürülebilir: verili koşullardan bağımsız, herhangi bir tarihsel belirlenim dışında, bütünüyle “bilincin” imkanları ile kurulmuş olan özne, aslında bir takım ideolojik aygıtlar tarafından yaratılmış olmalıdır. Ancak “özne” bu halini yani üretilmiş olmağını farkında olmadan, hayalen yaşar ve kendisini üreten koşullarında “efendisi” sayar/sanır. Aslında yaşanan bir anlamda Truman Show filmindeki baş aktörün durumu gibidir. Sahne çoktan kurulmuş ve roller çoktan belirlenmiştir. En “yüce” olan bile burada sahnenin üstünde ve dışında değil, bizzat metnin içinde yazılıdır. Ek olarak, Nietzsche, Kant'ı mümkün eleştiriyi sınırlarına kadar götürdüğünü, ama ahlakın duvarında bıraktığını ve esas yapması gerekenin ahlaki da içine alan bir total eleştiri olduğunu söylerek eleştirir. Kant bir anlamda “politik” davranıp, döneminin ahlaki çerçevesi karşısında radikal olamamıştır.

Bu resim, kuşkusuz felsefe tarihinin ayrıntılı incelemesinde berraklaştırılabilir, ancak çalışmamızın ana ekseninin hedefi olmadığından bu aşamada kesmekte yarar görüyoruz.

Bataille düşüncesinin, “genel ekonomi”, “kısıtlı ekonomi”, “fütursuzca saçma”, “artık enerjinin beklentisizce tüketilmesi”, “içkinliğe, egemenliğe ve sürekliliğe dönüş” gibi kurucu kavramlarını, bu yazının esas konusu olacak olan insanın doğadan kopuşu, hayvanilikten insanlığa geçiş, erotizm, ensestin rolü ve yasaklar çerçevesinde inceleyeceğiz.

Bataille, *Lanetli Pay* yapıtının ikinci cildi olan *Erotizmin Tarihinin* girişinde, yukarıda daha önce tasvir etmeye çalıştığımız özne-nesne ikiliği zemininde ortaya çıkan sorunları düşünce ve erotizm bağlamında tekrar ele alır. Bataille’a göre düşüncenin dünyası ile erotizmin dünyası birbirinden kopmuş, nerdeyse iki ayrı varlık alanı olarak konumlandırılmışlardır. Düşüncenin dünyası “muteber” olarak kabul görülürken, erotik olan rahatsız ediciliği içinde düşüncenin dünyasına bir eklenti olarak kalır. Gerçek özgürlük ve egemenlik, bu iki alanı yasaksız-ihlalsiz düşünebilmek ve tecrübe edebilmektir der Bataille.

Bataille, “insan” teriminin tam olarak neyi imlediğini kavrayamadığımızı; çünkü insanlığın birbirleriyle görünüşte ilişkili ama aslında bambaşka dünyalar kurarak kendisiyle çeliştiğini söyler. Öyle ki bu dünya hem canılığın, hem de merhametin kutsallaştırılabildiği bir dünyadır. İnsanlığın bu çelişkili durumu aynı zamanda tek bir insanda tezahür eder. Akşam evinde kızının saçlarını tarayan baba ile, gündüz karakolda işkence yapan polisin aynı insan olması, aslında insanın nasıl da bir uçtan bir uca kayabileceğinin açık delilidir. Düşüncenin dünyası bu tezat insan davranışının unsurlarını birbirlerinden kopararak ehlileştirir ve meşrulaştırır. Kendisi üzerine düşünen ve kendi içinde tutarlı olan düşünce, değişmez bir insan imgesi yaratır ki bu kendi içinde tam ve belirlenmiş bir dünya oluşturur. İnsan hakkındaki kabul edilebilir, “makul” bütün yargılar aynı zamanda düşüncenin dünyasının yargılarıdır. “Makul” düşünce dünyası, kendi kabullerinin dışında kalan rahatsız edici dünyalarla (örneğin erotik olan) bir ilişki kurar, ancak bu ilişki kibir ve tenezzül üzerinden gerçekleşir ve son kertede kendi dünyasına “dışarı”dan entegre etmeye çalışır.

Bu dünyaları, kendisine bağımlıymış gibi, zorunluluktan amade ve keyfiyet içinde okur. Bataille’ın sözleriyle ifade edersek, bu “lanetli alan” asla “akıl ve basiret” sahibi insanlığın içine ‘uydurulamaz’.²¹

Erotik dünya, yani “lanetli alan” konusunda Bataille’ın psikanalizle ilgili rezervlerini de burada gözden kaçırmamakta yarar var. Bataille, psikanalizin nesnesinin bilinçdışı ve bu cihetten insan cinselliği olduğunu teslim eder. Ancak, der, psikanaliz, cinsel olanla –kendisinin bir bilim olduğu iddiası ölçüsünde- derinlikli bir biçimde değil ama yüzeysel olarak ilgilenebilir. Düşünce dünyası ile erotik olan dünyanın kopukluğu psikanalizde tekrarlanır. Psikanalizde de erotik olan düşünce ayrı düzlemlerde ele alınırlar ve bir bilim iddiasındaki psikanaliz olguları soyut olarak ve biri ötekenden ayrılmış ve varsa bir nedensellik, bunu tesadüfi bir biçimde gerçekleştirmişçesine ele alır. Bu haliyle psikanaliz, aynen Nietzsche’nin klasik epistemolojinin bilgi ediminin kökeninde yattığını öne sürdüğü “ahlaki düzen ihtiyacı” vurgusunda olduğu gibi, soyut düşüncenin ahlaki ayrıcalığına ve saygısına sahip olarak yerini alır.²² Bilinci, bilinçdışından (yani erotik olanın zemininden) kavramsal olarak ayırdığı sürece ve tedavinin nihai amacı olarak bilincin normalliğinin, verili ahlaki uygunluğu anlamında tesis edilmesinin hedeflenmesi olduğu sürece, psikanaliz iddialı çıkışının çok gerisine düşmüş demektir. Çünkü kendisinin normal ve anormal, sağlıklı ve hasta ayrımlarının peşin kabulü üzerine kurmuştur.

Düşünce dünyasının kendisine kurmuş olduğu kibirlik krallık, Bataille için, “bütünleşik totalitenin” aslında hiç tesis edilmediği krallıktır.

²¹ Bataille, Georges, *The Accused Share, volumell: History of Eroticism*, trans. by Robert Hurley, Zone Books: Paris, 1993, s.22

²² Bataille’in psikanaliz eleştirisi kısmen haklı görünse de aceleyle getirilmiş bir eleştiri olduğu da ileri sürülebilir. Bataille “özne-nesne” çerçevesinden bakarak bir bilim olma iddiası içindeki (yani yalnızca teorik bir girişim değil, aynı zamanda tedavi teknikleri ve başarı sonuçları ile de bilimsel faaliyet) psikanalizi “düşünce dünyasının” doğal bir ürünü olarak görür. Psikanaliz her ne kadar libidinal enerjyi “normal” ve “anormal” davranışlarımızın kökeninde yatan bir determinant olarak görse de, sonuçta bir tedavi faaliyeti olarak “normal” yani tedaviyi hedeflemektedir (“normal”in kendisi Bataille’da yeteri kadar skandaldır). Bu anlamda cinsellik normal hem belirler hem de tehdit eder. Libidinal enerji kökeninde ister “güdü”olarak, isterse de “dürtü” olarak kabul edilsin, çoğu zaman, bir eksiklik ve yoksunluk durumu, bazen de uyarıcı fazlalığı olarak ortaya çıkar. Bataille, “ihtiyaca” dayanan bu yaklaşımı geleneksel düşüncenin ve ekonominin sorgulanmadan kabul görülüp psikanalitik teoriye kurucu kavram olarak katıldığını iddia etmek durumundadır. Bilimin ne olduğuna dair sorunlar bir kenara bırakılırsa, aslında güdü ya da dürtü üzerine yapılacak sorgulamalar Bataille’ın için yanımız olarak gördüğü hayvaniliğimiz ile insaniliğimiz arasında ilişkiye katkıda bulunacak kadar malzeme çıkarılabilir düşüncesindedir. Öte yandan unutmamak gerekir ki, Freud’un düşüncesinin çıkışında da aynı Nietzsche ve Bataille’da olduğu gibi benzer bir cüret yatmaktadır. Zemine rasyonel olanı değil, irrasyonel olanı koymaya çalıştıkları itibarla anti-konformist ve gelenekten sapma durumundadırlar.

Düşünce, kendisini erotik olandan ayırdığı sürece bu tamlığa hiç bir zaman ulaşamayacaktır. Burada erotik olan ve düşünce ilişkisi bağlamında Platon'u anmadan geçmeyelim. Her ne kadar Bataille'da erotik olanın hayvani yanımızla zorunlu ilgisi vurgulanıp ayırım yapılsa da, Platon düşüncesinde de "eros", "hakikat"i "nazar etmek" bağlamında belirleyici rol oynar. Tersten gidersek, erotik olanı Platon düşüncesinden çıkartırsak, "sophos"un yüzünde "güzel"i "gören" "philosophos" belki de "aletheia" için, "dönme" hareketini yapamayacaktır. "Eros" imkânı ile gerçekleşen "görme" faaliyeti, dil, mantık ve akıl yürütme ile gerçekleşmesinin tecrübe edilmesi mümkün değildir. Bu anlamda, erotik imkanla mümkün olan "görme" faaliyeti, Bataille'dakine benzer bir "non-savoir" yani bilmeme durumu ile ilişkilendirilebilir. Aseksüel düşünme, bizi nesnenin süreksiz, fayda merkezli, ahlaka uygun "bilgi"sine götürür ama içkinliğin gerçek bilgisi ironik olarak ancak bunun olumsuzlanması ile mümkündür, der Bataille. Bu da bir anlamda aseksüel düşünmeye göre bir "bilmeme" durumudur. Elbette Platon'da "eros"un anlamı ve işlevi, Bataille'ın anlamlandırdığından ilk elde çok farklıdır ancak her ikisinde de "eros" olmazsa olmaz varlık alanı ve ilke olup, her ikisinden de bu alan dışarı atılırsa sistemlerini dayandıracak unsur kaybolur ve kör hale gelir. Hakikatin tecrübesi için "eros" zorunlu Platon'da; total realite için de Bataille'da erotik tecrübe aynı anlamda zorunlu. Belki de insanlık tarihinde unutulmuş olan, "güzel" ve "hayvani" olanın, aynı kökten çıkmış olduklarıdır.

Peki nedir erotik olanın, düşünce dünyası karşısında yaratmış olduğu engel? Erotik olanın düşünce dünyasına bütün vecheleriyle ulaşamaz, çünkü düşünce dünyası bu alanı yasaklarla örmüş ve onun "özürcü" tecrübe edilmesine izin vermemiştir. Erotik olan düşünce dünyasının kendi iç düzen ve dengesini rahatsız ve tehdit edicidir. İnsan, kendi evrimi içinde hayvaniliği yani sürekliliği ve bütünlüğü geride bırakarak doğayla bağlarını koparmıştır. Bu bağların yeniden tesis edilmesi için düşüncenin yasaklar içinde kendisini oluşturmuş olan ahlaki düxeden kurtarması gerekmektedir. Düşünce kendisini yasaklarla kısıtlamıştır. Düşünce, en çok yasaklarla sakatlanmış olması itibariyle "aseksüel"dir.²³

²³ "Thought is compelled by the morality implied in the prohibitions....Thought is asexual"

Bataille, Georges, *The Accused Share, Volume II, History of Eroticism*, s.24 Buradaki çeviride hassas olmakta yarar var: "yasakların içinde içerilmiş olan ahlaklılık". Bu cümlede mantıksal olarak yasak ahlaka önceldir. Peki yasaklarla kaim olmayan bir ahlaklılık ve dünya düşünebilmek mümkün müdür? Ahlak ve yasak ilişkisi zorunlu mudur? Bunların Bataille'in düşüncesinden çıkması zorunlu sorular olduğunu düşünüyoruz.

“Aseksüel düşünce”, “egemenliğin” anti-tezidir. Dünya, mekanik, fayda merkezli, çalışmayla ayakta duran, nesnelere ve süreçlerin birbirleri ile süresiz ve yalıtılmış olarak varolduğu bir totalitedir. Kendisini mesafeler ve karşıtlıklarla ortaya koyar. İşte Bataille’in de amacı budur: erotizmden bahsederken, evrenin insan zihnindeki yansımalarının erotik olandan kopmamış özünü yeniden anlamak, çünkü zihin zaten başlangıçta aseksüel olmanın tam tersine seksüel olmandır. Ancak aseksüelmiş gibi işlev görür ve özünü kuran seksüaliteyi lanetler.

Bataille erotizmin tarihinde, mekanik ve çalışma ile karakterize olmuş dünyanın yasaklarla dışladığı cinselliğin başlangıçtaki anlamına, söz konusu yasakların anatomisini çıkararak ulaşmaya çalışır. Projesi, insanın hayvanlıktan ve doğadan kopuşunun evrelerini yeniden inşa ederek, aslında başlangıca dönmeye çalışmaktadır. Madem ki erotik olan yasaklarla düşüncenin dünyasından dışlanmıştır, o zaman yasakların dinamiğini teşrih etmekle başlamak gerekir. Erotik olanın karşısındaki en büyük ve evrensel yasak “ensest” olarak görülür. Özsel olarak, der Bataille, hayvanlarınkinin tam tersi olarak erotik olan insanların cinsel aktivitesi demektir.²⁴ Amacı insan olma yolculuğunda basit hayvani cinsellikten, insanın içinde erotik olanı da barındıran zihni etkinliğe geçişin resmini vermektir. İnsanın içinde erotik olanı da barından zihinsel etkinlikten kastedilen ne olabilir? Bataille, insani cinselliğin yani erotizmi bir zihinsel etkinlik olmak durumunda olduğunu ve bu haliyle hayvani cinsellikten kopmuş olduğunu ve bu haliyle hayvani cinsellikten kopmuş olduğunu söyler. İronik olan zihni etkinliğin bir düşünme etkinliği olduğu ve bu anlamda da aslında erotik olanın da aseksüel olmak zorunda kaldığıdır. Çünkü düşünce kendi özsel yanına yasak koymuştur ve yüzeydeki yasakların ötesinde en evrensel ve nihai yasak ensesttir. Aseksüel düşüncenin içinde erotik olanı hem barındırıp hem de yasaklarla engellemesi, kültür sahnesinde, doğrudan cinsellikle ilgili olmayıp bir o kadar da cinsel olan “ürünlerle” kendisini de gösterir: yerler, abideler ve anlar gibi. Bu anlamda “ıffetlilik” hali bile, insan cinselliği olan erotizmin bir vechesidir. (çünkü aseksüel karakterlidir ve bu nedenle de erotiktir; paradoks da budur).

²⁴ Bataille, Georges. *The Accused Share, History of Eroticism*, s. 27 “Essentially, eroticism is the sexual activity of man, as opposed to that of animals”

Hayvanilikten insaniliğe geçişte, basit hayvan cinselliğinin terkedilmiş olması yani diyalektik olumsuzlama mutlak anlamda terki göstermez. Hegel'deki "Aufhebung" kavramı yani bir anlamda kapsayarak aşmak çerçevesinde düşünürsek, insani cinsellik olan erotizm, olumsuzladığı şey olan hayvani cinselliği aşarken, onu bir embriyo olarak korur ve korunmuş olanın kontrolsüzce, yani insani düzeni bozacak şekilde ortaya çıkmaması için ensest yasağında olduğu gibi yasaklar koyar. İşte yasağın gerçek mahiyeti budur. Eğer olumsuzlama, mutlak anlamda geride bırakma faaliyeti olsaydı, insan için geride bırakılmış olan hayvani cinsellik yasakları gerektirecek bir "sorun" olmazdı. Yasağın kaynağı korunarak aşma faaliyeti içinde anlamlıdır. Cinsellikle görünüşte hiç ilgisi olmayan iffetlilik bile, köken olarak hayvani cinselliğe konulmuş bir bariyerin ahlaki olarak tezahürüdür denilebilir. Bataille, "Lanetli Pay"da bunu şu sözlerle dile getirir: "Hayvaniliğin, çeşitli formları, insanlığı işaret eden parlak bir dünyadan artık dışlanmıştı. Bu formlar imgesel ya da kurmaca bir şekilde inkar edilmişlerdir. İnsan, hayvani faaliyet dünyasını keskin sınırlar içinde tutar, ancak hiç bir zaman tamamen bitiremez. Onu ancak yüceltir, inceltir. Onu ışığın parlak alanından karanlığa, bakışın onu seçemeyeceği karanlığa doğru çeker. Pisliğin mekanı artık karanlıktır. Gizlilik ise cinsel etkinliğin koşuldur."²⁵ İnsan alet yapmıştır ve çalışma-emek yoluyla kendisini doğadan ve hayvanilikten koparmıştır. Bu kopuşun kökeninde hayvani cinselliğe vurulmuş olan ensest yasağı, aynı zamanda birden çok alanda bir unutmaya ya da yüzleşmeme durumu da yaratır. Ceset, pislik dışkı, ifrazat, aslında hepsi ensest yasağı ile ilintili ve insani düzenin sarsılmamasına yarayan dokunulmaz alanlardır. Ensest yasağı o kadar belirleyicidir ki, der Bataille, insan hayatının farklı formlarını ayrı bölgelere ayırır ve her bölüm insanı içinde efendisi hissetmesine yol açan bir egemenlik duygusu yaratır.²⁶

²⁵ Age. s. 62

²⁶ Ensest yasağının evrenselliği sayesinde düzenlenmiş olan insan hayatının, birbirlerinden kopuk, yalıtılmış bölgelere ayrılması ve bu bölgeler içinde insanın başta doğaya ve giderek öteki insana karşı bir egemenlik duygusu hissediyor olması, aslında daha önce de belirttiğimiz gibi ideolojik bir yanlısama sürecinde de gerekli olan bir pratik yaratır. Kendisinden önce kurulmuş olan maddi pratiğin içine doğan insanın, bu pratiğin kökenini düşünmemesi ve onu yeniden üretebilmesi ancak egemenlik içinde bir öznellik (faillik) durumu ile mümkündür. Ancak ne kökenlerini bilir bu pratiğin ne de gerçek sahibini, yalnızca egemen olduğu "samsına" sahiptir. İdeoloji kuramları dışında benzer bir yaklaşım için Jung'un psikanalitik kökenli kişilik teorisini de örnek verilebilir. Özellikle "persona" kavramı etrafında dönen teorik girişim, insanın, toplumsal pratiği içindeki "maskesi" ya da "rolü" ile giderek özdeşleşip, kendisinin bulunduğu etki alanının efendisi sanması hali (bir iş yerinde müdür ise kişi, bu toplumsal kimliğin ve maskenin kalıbına girip, zaten hayata müdür olarak doğduğu vehmine kapılması gibi). Bataille'in kısıtlı ekonomi dünyasında hiç bir zorunluluk içermeyen egemenlik anlayışı ile paralellik gösteren anlayışlarıdır.

Öyle ki bir yerde suç olan başka bir yerde izin verilir. Keyfiyetin anlamı da buradan kaynaklanır. Ensest yasağı form olarak evrenselken, aynı zaman diliminde ama farklı kültürlerde ya da tarihin farklı aşamalarında çeşitli içerikler ve görünümler kazanır; ancak her durumda ensest tipiktir ve insani düzeni yasak üzerinden hayvanilikten kopararak tesis eder. Böylece bu yasa ve yasakla insan oluruz.²⁷

Ensest, tanımı gereği aile ve akrabalık sistemi içinde meydana gelir. Aile içindeki iki kişinin cinsel ilişkisi ve evliliğinin yasağıdır. Aile bağları, bireylerin konumlarını birbirlerine göre belirler. Bazıları evlenebilirler; bazılarına ise evlenmeme yasağı konulmuştur. Sonuçta aile içinde mümkün olmayan evlilik ve cinsel ilişki, en yakın akrabalık ilişkisine yönlendirilir ve kuzenler arasında belli düzenlemelerle evlilik ve dolayısıyla “yasal” cinsellik mümkün olabilir. En “uygar” toplumlarda bile ensest yasağının evrenselliği takip edilerek ebeveynlerle çocukların ve kızkardeş ile erkek kardeşin evliliği mümkün değildir.

Bataille ensest muammasının kodlarının çözülmesi konusunda, yani yukarıda verilen açık anlamın kökenleri konusunda bilimlerle anlaşamaz. Ensest yasağını bir anlamda sabit değişmez bir insan doğası ile açıklamaya çalışan bilimsellik iddiasındaki görüşler, yasağın, insanın doğal duygularının toplumsal alana yansımaları ya da taşması olduğunu ileri sürerler. Bir çeşit içgüdüsel bir tiksindir kızkardeşle ya da anne ile cinsel ilişkiden kaçınma durumu. Ancak psikanalizin de gösterdiği gibi ensest arzusu yani aile içi cinsellik arzusu ortak bir paydadır. Ensest yasağının anlamı Bataille için, ancak hayvani olanla temasta ortaya çıkar ki hayvanlarda ensest lanetli anlamı bulunmaz. Dolayısıyla ensest yasağının kökeni hayvani olandan tamamen kopuk olarak inceleyen bir yaklaşım aslında insan doğasının kökenini de hayvani olandan kopartan yaklaşımdır. Bütün yapılması gereken Bataille için tarihsel bakışı doğru yerden kurabilmektir. Ne var ki, yasağın doğadan kopuşu hem sembolik hem de reel olarak temsil etmesinin çözümlenmesi gerçekten karışıktır.

²⁷ Bataille, Georges, *The Accused Share, History of Eroticism*, s.29

Bir tarafta akraba olan kuzenler, diğer taraftan karşı cinsiyetten kuzenler (ki kendi aralarında evlenebilirler), öte taraftan amcamın kızının benim paralel kuzenim olması ve onunla evlenme yasağı, yine ayrıca halam olan kız ile çapraz kuzenlik ilişkisi ve onunla evlenebiliyor olmam, halamın kızının, aynı zamanda dayımın kızı oluyor olması gibi bu liste karmaşıklaşarak büyür. Listenin bu kadar karmaşık olması, farklı kalıplar ve değişikliklerle de olsa aslında ensestest yasakların en yasağı olması ve hükmedici özelliğinden gelmektedir.

Bataille, hayvanilikten kopuşu ve ensest yasağının düşünceyi aseksüelleştirici sürecinden bahsederken aslında insan türünün oluşumunu açıklayarak gerçek egemenliğin ve bütünlüğün hayvanlık üzerinden tekrar anlaşılmasını amaçlamaktaydı. Gerçekten Bataille'a göre insanın bir tür olarak ortaya çıkışı, yasakların oluşumu, emeğin ortaya çıkışı ve süre giden tiksindmelerle oluşmuştur. Bunlar aynı zamanda insanla, hayvan arasındaki karşıtlığın karakteristiklerindedir de. İnsan, doğal olarak verili olanı kabul etmeyip onu olumsuzlayandır, der Bataille.²⁸ Bu yolla kendi doğal, dışsal dünyasını değiştirir ve alet yardımı ile yeni ve üretilmiş bir dünya ortaya çıkartır. Böylece insan doğayı değiştirerek onu olumsuzlar ve aynı zamanda kendi hayvani ihtiyaçlarının doyumuna da ket vurarak kendisini olumsuzlamış olur. İnsan ve hayvan arasındaki bu kopuş o kadar keskinleşir ki hayvanlık giderek tiksindirici bir hale gelir.²⁹

Artık nerede insan varsa, hem bir yandan doğayı dönüştüren emek, hem de öteki yandan tiksindme ve yok sayma üzerinden insanın, hayvani doğasının olumsuzlanması vardır.

²⁸ Age. S.52

²⁹ Dolayısıyla hayvaniliği anımsatacak ya da temsil edecek her şey de yani, dışkı, dışkılama organları, ifrazat vs de tiksindirici hale gelir. Pisliğin karşısına artık uygarlığın temizliği konulur. Tiksindme duygusuna, ölüm ve ölü bedenden tiksindmeyi de ekleyelim. Ölü ve ölüm bahsine burada küçük bir parantez açalım: profan dünyanın süreksizliği ve kendi tikel amaçlarına gömülmüş sonlu yapısının "yırıtılmasının" imkanlarından biri de ölümün kendisidir Bataille'da. Kısıtlı ekonominin, enerjinin faydaya yöneltildiği profan dünyada insan, ertelenmiş ve bir türlü "tutturamadığı" gündelik yaşantısının doğal sonucu olarak ölümü, bu yaşantının kesintiye uğraması olarak görür. Dolayısıyla sıkı sıkı tutunduğu bu dünyada ölümden kaçınmalıdır. Ölüm, profan dünya için bu dünyanın bitişini temsil ederken, bunun zıttı olarak içkinliğin de tecrübesine açılan ve profan olana göre temsil ettiğinin tam tersi olarak sürekliliği temsil edendir. Heidegger'in de dediği gibi insan ölüme-yönelmiş bir varlık iken hep başkalarının ölümü ile avunarak ölüm olgusundan kaçınır. Benzer bir şekilde de Bataille'da da insan ölüm ve ölü bedenden dehşet duyarak onu yadsır.

Hayvani tutkuların kirliliğinin ve şiddetin dışlanması kendisini, metaforik olarak, der Bataille, bir evin iç mekanında, cilalanmış parkelerinin, mobilyalarının, pencerelerinin temizliğinde gösterir.³⁰ Evin tertipliliği, aseksüel düşüncenin tertibini de yansıtır. İçinde ensest gibi bir kaosun, yani hayvani cinselliğin yaşanmadığı insani “habitat”, dolayısıyla kaynakların çalışmaya ve üretime aktarılacağı kesintisiz bir düzendir.

Bir tür olarak doğayı ve hayvaniliği olumsuzlayarak çıkan insanın o halde özü nedir? Aile içi cinsel ilişkiden feragat yani ensest yasağı ile beraber evlilik saflık ile bencil çıkarın, duysal olanın izni ile yasağı, cömertlik ile hırsı bir araya getirir. Başlangıçtaki ilk hali ile bile hayvaniliğin karşıtıdır. O bir “armağan”dır artık der Bataille.³¹ Elbette “armağan” insanın hayvaniliğinden kopuşu ile ortaya çıkan hayvani doyumdan feragatin kendisidir. Aile içi cinsel ilişkiden feragat sayesinde “armağan” mümkün olur. Bir anlamda armağan, cinsel edim kaynaklarının kullanımudur ve ancak yasak sayesinde ortaya çıkar. Bu anlamda kaynağın kullanımı, hayvanınkinden özsel olarak ayrılmıştır; o bir fazlalığın, “artık” olanın kullanımudur. İnsanın özü işte bu “artık” olandan çıkar. “Fazlalık-artık” olgusu Bataille düşüncesinde ve özellikle kısıtlı ekonomi-genel ekonomi (kutsal-profan dünya ayrımı, ekonomik alanda kısıtlı ekonomi-genel ekonomi ikiliğine dönüşür) ayrımında başat rol oynar. Yalnızca insanın değil ama bütün organizmalar “bio-mass”tan büyümek için gerekenden daha fazla enerji alır ve kullanılır; hayvanlardaki yağlanma örneğinde olduğu gibi, enerji fazlalığı büyümeye yatırılır. Organizmanın büyümesi için kullanılan enerji, ekonomik planda refah ve zenginlik demektir. Büyümek için kullanılan enerji fazlalığı, büyüme sürecinde tamamen emilmezse, yani hala artık enerji kalmışsa, bu ya zaferle ya da felakete harcanmak durumunda kalır.³² Evrendeki enerjinin kaynağı, bir anlamda almadan veren güneştir. Güneş verdiği enerjinin, bir yarar üreterek kendisine dönmesini beklemez (armağanın belki de en saf formu ve numunesi). Bu nedenle Bataille düşüncesinin başlangıç noktası işte bu dünyadaki enerji hareketidir. Ne jeofizik, ne ekonomi politik, ne sosyoloji, tarih ve biyoloji, ne de der Bataille felsefe ve psikoloji enerji kökenli ekonomi düşünülmeden bağımsız olarak ele alınabilirler.

³⁰ *Age*, s.56

³¹ *Age*, s. 56

³² *The Accused Share, Essay on General Economy*, s.10

Bu ise enerji fazlalığının hareketidir eve hayatın titreşimleri ve kaynaması olarak tercüme edilir.³³ Aynı şekilde Bataille, “gerçek hayat” yalnızca “yağlanmaya” yönelik büyümenin ve artık enerjinin içerisinde değil, ancak bu enerjinin çeşitli hallerde amaçlı ya da amaçsız harcanmasında aranmalıdır, diye ekler.³⁴ Bataille için “düşünce dünyası”nda kısıtlı ekonomiden, genel ekonomiye dönüşüm, aynı zamanda düşüncenin ve ahlakın ters yüz edilmesi (yani düşünce dünyasının ters yüz edilmesi) demektir ve bu bir Kopernik devrimi ile eşdeğerdir.³⁵ Yasak ve yasağa saygı aynı zamanda insan cinselliği demek olan erotizmi de nesnelere düzenini de belirler. Saygı, şiddetin yasaklandığı yerde varolur. Öte yandan saygı, ironik olarak, şiddetin ya da faydacı ve kısıtlı ekonomik hayatın kabul edemediği şiddetin imkânını da içinde taşır. Artık yasağın kapısında, yasağın ihlali de beklemektedir. Çünkü embriyo olarak insan cinselliğinin de içinde varolan hayvanilik, şiddeti de içerir. Hayvani kökenli şiddet yasağı delmeye çalışacaktır. Tekrar “armağan” ve artık olana dönecek olursak, armağan doğrudan şenliğe, bayrama bağlıdır ve verilen armağan, bolluğu ve fazlalığı gerektirir. Armağan verme, bir anlamda faydacı ekonominin ve yaşantının ihlal edildiği, bolluğun ve fazlalığın saçılma imkânını veren ve içkinliğe açılan haldir.

İnsanın doğayı olumsuzlamasının, pislik, tikslenme ve cinsellik ile olan ilişkisi nedir? Hayvandan insana geçiş konusunda, çalışma ve emeğin rolü ile ölüm ve ölü bedenden duyulan tiksinti ile hayvani ihtiyaçlardan duyulan nefretten bahsettik. İnsan, denildi, doğayı olumsuzlayarak dönüştüren bir hayvandır. Doğayı yok ederek, emek yoluyla ikinci bir dünya/doğa meydana getirir. Ensest yasağı işte bu tiksinti sürecinde ortaya çıkar. Bataille bu geçişte ortaya çıkan tiksinti ve nefreti, kendi alçakgönüllü geçmişinden utanan sonradan görme zengininin ruh haline benzetir.³⁶ Hatta, der, en soylu aileler, kendi pisliğini en iyi saklayan ailelerdir. Soyluluk, temizlik ve kibarlıkla kol kola gider, ancak unutulmaması gereken, aynen Bataille’in vurguladığı gibi, çocuklarımızı insan dışkısından çekip çıkardığımız ve sonra da onun izlerini silip yok etmeye çalışmamızdır. İnsan kendi doğum izlerinden tiksinen, utanan tek hayvandır. Hayvanlarda ise bu dışkıdan ve üründen tiksindenin karşılığı yoktur. Üstelik, doğadan ve onu en yoğunlaşmış bir şekilde temsile den hayvanilikten kopuşun

33 *Age. s.10*

34 *Age. s.12*

35 *Age. s. 25*

36 *Age. s. 62*

kendi içinde bir tarihi olsa da, aslında başlangıçtan günümüze seyreden süreçte, “ilkeller³⁷”den günümüze aynı fobilerin, şiddeti değişik olsa da tekrarlandığıdır. Antropolojik araştırmalarda da bulguların olgu, bize şaşkınlık verecek derecede doğum ve adet görmenin dehşet yaratmış olduğudur. İnsan vücudunun doğal unsuru olan kan, aynı zamanda bedeninde doğrudan görmediğimiz hayvaniliğin de simgesidir. Her durumda adet kanı, bir çeşit zaafiyet ve kadının taşımak zorunda kaldığı bir “lanet” olarak görünür. Burada bir şey daha karşımıza çıkar, “ürküntü” veren adet kanı mıdır, yoksa doğuma imkan veren kadının cinsel organının kendisi mi? Ne yazık ki uygarlığın her türlü izlerini silmeye çalıştığı ve belki de görünüşte başardığı şey (kurgusal olarak), insan bedeninde de bir türlü yok edilemeyendir: dışkılama (yani tiksinti nesnesi) ve üreme nerdeyse aynı ya da yakın yerlerden yapılmaktadır. Hayvani gerçeğimiz gözümüzden nerdeyse yarım metre aşağısındadır.³⁸ Ancak koca bir insanlık tarihinin de koyduğu ipotekle, hayvani yanımıza karanlıklar içinde ulaşıyoruz.

KAYNAKÇA

- [1] Bataille, Georges. *Din Kuramı/La Théorie de la Religion*, Göçebe yayınları, Birinci Baskı, 1997, çev. Mukadder Yakupoğlu
- [2] Bataille, Georges, *Oeuvres Completes*, Gallimard:Paris, La Part Maudite
- [3] Bataille, Georges, *The Accused Share*, Volume II and III, Zone Book, trans. by Robert Hurley, 1993
- [4] Bataille, Georges, *The Accused Share*, volume II, History of Eroticism, Zone Books, trans by Robert Hurley, 1993

37 “İlkel” olanın zamanda “biz”den çok daha geride olmasından değil, yalnızca bize göre hayvani olanla kendisini bütünüyle koparamadığını düşündüğümüzdenidir, der Bataille ve buna “ilkellerin” adet kanına gösterdikleri şiddetli tepki örneğinde vurguladığı gibi karşı çıkar: “İlkel” bizim kendimizle girdiğimiz hayali ilişkinin sonucundaki yanlış “isimlendirme”dir: “İlkel” ve “ileri uygarlık”lar arasında hayvani olana duyulan tiksintim konusunda derin bir fark yoktur. Fark gelişmenin derecesinde değil, grup, sınıf veya birey karakteristiklerindedir. Bize bu konuda, ilkel ile uygar arasında ayırım varmış gibi düşündüren, ilkel, uygar toplumlardaki aşağı sınıflarla özdeşmiş gibi düşündüren şeyde yatar. Davranışlardaki zarafet ve yasaklara itaat, insanı ötekinin karşısında konumlayıp sürekli rakip hale getirir. Aslında zarafet, sosyal sınıflamada etkin faktörlerdendir. Çünkü, yasaklara itaat, bir kaynak sorunudur ve maddi güç gerektirir. Öte yandan, en çok maddi kaynağa sahip olanlar aynı zamanda ironik olarak yasakları ihlal etmek için de en çok araca sahip olanlardır. Kendisini arındıracak araçlara sahip olan insan, pislik içinde yaşayan umursamaz insandan daha “yukarıda”dır. *Age*. s.68-69

³⁸ *Acaba iç-çamaşırı kullanmanın tarihi, hayvanilikten insaniliğe geçişin tarihi ile paralellik gösterir mi? Ayıbın ilk anlamı cinsel organların ve dışkının gösterilmemesi ve saklanması ve bunun da bir örtü ile gerçekleştirilmesi değil midir? Argonun temel terimleri cinsel organları ve cinsel birleşmeyi temsil eder ve içinde hem bir tür tiksintim hem de tiksintilen şeylerin aşağılayıcı bir şekilde başkalarının üstünde tahakküm kurma durumu söz konusudur.*

- [5] Descartes, René, *Meditations on First Philosophy in the Philosophical Writings of Descartes*, ed. J. Cottingham, CUP, Cambridge, 1985, vol II
- [6] Nietzsche, F. *The Will to Power*, trans by W. Kaufmann and R. J. Hollingdale, Random House: NewYork, 1986